

PAMINKLO REFORMACIJOS IR LIETUVIŲ RAŠTIJOS PRADININKAMS TEKSTAI

Parengė:

Ingė Lukšaitė (Stanislovas Rapolionis, Merkelis Petkevičius, Andrius Volanas, Jokūbas Morkūnas

Dainora Pociūtė (Abraomas Kulvietis, Martynas Mažvydas, Mikalojus Radvila Juodasis)

Ona Aleknavičienė (Baltramiejus Vilentas, Jonas Bretkūnas)

Sigitas Narbutas (Mikalojus Radvila Rudasis).

Galutinis 2021.06.30. variantas, kurio pagrindą sudaro 2020.07.10 pasiūstasis paminklo autoriams, koreguotas, atsižvelgiant į LDS pirmininkės raštą 2020.07.23 Nr. R1-106 dėl tekstų ir po to suderintas su abiejų Bažnyčių vadovais; antrą kartą koreguotas po D. Matulaitės straipsnio "Lietuvos ryte" 2021 06 28, suderintas LRIKD valdybos ir paminklo statybos posėdyje su autoriais D. Matulaite ir J. Balkevičiumi, evangelikų liuteronų bažnyčios vyskupu Sabučiu ir bei evangelikų reformatų bažnyčios atstovu Holgeriu Lahayne: bendru sutarimu pakeista S. Rapolionio citata; 2020.06.30 D. Pociūtė Abukevičienė keliais žodžiais patrupino A. Kulviečio gyvenimo aprašą.

STANISLOVAS RAPOLIONIS (apie 1486–1545)

Pirmasis žymus lietuvių teologas, giesmių į lietuvių kalbą vertėjas. Kilęs iš Eišiškių pavieto bajorų, daktaro laipsnį gavo 1544 Vitenbergo universitete, pirmininkaujant Martynui Liuteriui ir Pilypui Melanchtonui. 1544–1545 buvo pirmasis Karaliaučiaus universiteto teologijos profesorius.

Stanislovas Rapolionis aktyviai skleidė evangelikų liuteronų teologiją, išgarsėjo daktaro tezių „Dėl atgailos“ gynimu ir disputu „Apie Bažnyčią ir jos požymius“ (1545). Grindė evangelikų liuteronų požiūrį į žmogaus nuteisinimą ir modernesnę Bažnyčios sampratą. Įtaigūs jo darbai plito Europoje.

Amžininkai Stanislovą Rapolionį pavadino „lietuvių tautos pažiba, labai įžymiu vyru, vertu didžiausios garbės, mokiusiu Dievo žodžio šventų paslapčių.“ Šiuos žodžius iškalė 1545 jo antkapyje Karaliaučiuje.

ABRAOMAS KULVIETIS (apie 1510–1545)

Reformacijos Lietuvoje pradininkas. Kilęs iš Kulvos, mokėsi Krokuvos, Liuvono, Leipcigo, Vitenbergo universitetuose, 1540 Sienoje tapo abiejų teisių mokslų daktaru. Vilniuje įkūrė pirmąją šalies kolegiją. 1542 apkaltintas erezija pasitraukė į Prūsiją, dėstė Karaliaučiaus universitete. 1544 grįžo į Vilnių. Palaidotas gimtinės žemėje.

Abraomas Kulvietis – Renesanso intelektualas, humanistas, antikinių kalbų mokovas, lietuviškų giesmių rengėjas. 1543 parašė pirmąjį Reformacijos Lietuvoje kūrinį „Tikėjimo išpažinimas“, vėliau išspausdintą Karaliaučiuje. Darbe pasmerkė persekiojimą dėl pažiūrų, bažnytinės sistemos savanaudiškumą, kvietė imtis tikėjimo reformų ir visuomenės švietimo.

„Tikiu, kad esame išganomi vien Dievo gailestingumu, dėka Kristaus kančios, dovanai, be jokių mūsų nuopelnų.“
Abraomas Kulvietis, 1543

MARTYNAS MAŽVYDAS (apie 1510–1563)

Lietuviškos knygos tėvas. Gimė pietvakarių Žemaitijoje, 1546 išvyko studijuoti į Karaliaučiaus universitetą, jį baigė 1548. Nuo 1549 iki mirties tarnavo Ragainės lietuvių evangelikų liuteronų kunigu, rengė lietuviškas knygas, rūpinosi parapijiečių lavinimu.

Martynas Mažvydas – pirmosios lietuviškos knygos „Katekizmo prasti žodžiai“ (1547), išleistos Karaliaučiuje, autorius, giesmynų sudarytojas, religinių kūrinių vertėjas. Parengė šešias lietuviškas knygas. Tikėjo, kad rašymas ir skaitymas krikščionims padeda pažinti tiesą ir atveria kelią į išganymą. Rūpinosi sukurti lietuvių literatūros tradiciją.

„Broliai, seserys, imkit mane ir skaitykit,
Ir tatai skaitydami permankykit.
Mokslo šito tėvai jūsų trokšdavo turėti,
Ale to negalėjo nė vienu būdu gauti.“
Martynas Mažvydas, 1547

MIKALOJUS RADVILA JUODASIS (1515–1565)

Nepriklausomos Lietuvos valstybės gynėjas, socialinės ir kultūrinės pažangos skatintojas. Gimė žymioje Lietuvos didikų šeimoje, ėjo aukščiausias valstybės kanclerio, Vilniaus vaivados pareigas. Pirmasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinis veikėjas, pasukęs Reformacijos keliu, bendravęs su Europos protestantizmo lyderiais.

Mikalojus Radvila Juodasis – šalies spaudos iniciatorius, pirmosios Lietuvos valstybėje išleistos Biblijos mecenatas, religinių kūrinių autorius. Evangelikų tikybos Lietuvoje steigėjas ir globėjas. Knygoje „Du laišakai“ (1556) paskelbė, jog atsiskiria nuo Romos ir įkuria tikrą, Biblijos žodžiu paremtą krikščionišką Bažnyčią, laisvą nuo tironijos ir prietarų.

„Turiu teisybės, o ne pražūties katedrą, kurioje skamba ne jūsų pasakojimai ir pramanai, visos Kristaus Bažnyčios didžiausia pragaištis, bet aidi paties gyvojo Dievo tikras ir nekintamas Žodis, perduotas per pranašus, Kristų ir Bažnyčios apaštalus.“
Mikalojus Radvila Juodasis, 1556

MIKALOJUS RADVILA RUDASIS (1512–1584)

Ėjo aukščiausias pareigas valstybėje: buvo Vilniaus vaivada, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris ir didysis etmonas. Su Radvila Juodoju rūpinosi sesers Barbaros ir Žygimanto Augusto vedybomis, po kurių 1550 ji tapo Lenkijos karaliene. Žymus karvedys, svarbiausias karaliaus Stepono Batoro talkininkas Livonijos kare.

Lietuvai nusipelnusios evangelikų reformatų Biržų ir Dubingių Radvilų šakos pradininkas. Didis Lietuvos patriotas: jos savarankiškumą gynė valstybinės veiklos, karo ir tikėjimo baruose. Nepritarė 1569 Liublino unijai ir nepasirašė jos akto. Karuose prieš Maskvos valstybę laimėjo daug pergalių, jų svarbiausia – Ulos kautynėse 1564. Stengėsi įtvirtinti lygias krikščioniškųjų tikybų teises.

„Vien tik Radvilos dorybė ir begalinė drąsa šią palaužtą Respubliką palaikė, o jo narsi ir dora veikla visada buvo skirta tam, kad nuo visiško sunaikinimo ją apsaugotų.“
Andrius Volanas, 1584

BALTRAMIEJUS VILENTAS (apie 1525–1587)

Lietuvių raštijos kūrėjas, vertėjas ir leidėjas. Gimė Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, kilęs iš bajorų, Martyno Mažvydo pusbrolis, jo darbų tęsėjas. Studijavo Karaliaučiaus universitete. 1553–1587 tarnavo Karaliaučiuje lietuvių evangelikų liuteronų kunigu.

Baltramiejus Vilentas Karaliaučiuje išleido Martyno Mažvydo sudarytą dviejų dalių giesmyną „Giesmės krikščioniškos“ (1566, 1570) ir kitus jo rankraščius. Į lietuvių kalbą išvertė Martyno Liuterio katekizmą „Enchiridionas“ (prieš 1572, 1579). Pirmasis išvertė ir paskelbė Biblijos skaitinius „Evangelijos bei epistolas“ (1579).

„Visas jėgas skyriau tam, kad Bažnyčia, kurios pamatai vos tik buvo pradėti kloti, mano tautoje ir šiose kunigaikščio valdomose žemėse stiprėtų ir kad Dievo žodis gimtąja kalba visur būtų skleidžiamas kuo plačiausiai.“
Baltramiejus Vilentas, „Evangelijos bei epistolas“, 1579

ANDRIUS VOLANAS (apie 1531–1610)

Reformacijos Lietuvoje ideologas, teologas, vienas žymiausių politinių publicistų, religinis evangelikų reformatų polemistas. Gimė Vakarų Lenkijoje, studijavo Frankfurto prie Oderio ir Karaliaučiaus universitetuose, tapo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės piliečiu, buvo Žygimanto Augusto ir Mikalojaus Radvilos Rudojo sekretorius.

Andrius Volanas parašė apie 40 kūrinių lotynų kalba, išgarsėjo knyga „Apie politinę arba pilietinę laisvę“. Siūlė politines ir socialines reformas, skatinančias moderninti valstybę, grindė teisinės valstybės idėją, toleranciją kitaip tikintiems. Buvo Lietuvos valstybės savarankiškumo šalininkas.

„Valstybė yra bendrosios laisvės saugotoja, o saugi ir tvari kiekvieno žmogaus laisvė bus tuomet, kai įstatymai vers juos gyventi vienoje valstybėje niekam nekenkiant.“
Andrius Volanas, „Apie politinę ir pilietinę laisvę“, 1572

JONAS BRETKŪNAS (1536–1602)

Biblijos vertėjas į lietuvių kalbą, lietuvių raštijos kūrėjas, istorikas. Gimė Prūsijos Kunigaikštystėje, studijavo Karaliaučiaus ir Vitenbergo universitetuose. 1562–1602 tarnavo lietuvių evangelikų liuteronų kunigu Labguvoje ir Karaliaučiuje. Mokėjo antikines bei vokiečių, prūsų, lietuvių ir kuršininkų kalbas, domėjosi Prūsijos istorija, mitologija.

Jonas Bretkūnas pirmasis išvertė Bibliją į lietuvių kalbą (1579–1590), Karaliaučiuje išleido du giesmynus (1589), maldyną (1589), pirmą autorinį pamokslų rinkinį „Postilė“ (1591). Skleisdamas evangelikų liuteronų tikėjimą lietuvių kalba, siekė visuomenės pažangos. Labguvoje rašė „Prūsų krašto kroniką“ (prieš 1588).

„Atsižvelgdamas į tai, kad lietuvių Bažnyčia, ypač šioje Prūsijos Kunigaikštystėje, iki šiol neturėjo savo kalba Biblijos, Dievas nukreipė mane savo garbei ir savo Bažnyčios naudai išversti ją iš garsingo pono Liuterio vokiško vertimo į lietuvių kalbą ir su dieviška pagalba atvedė iki galo.“

Jonas Bretkūnas, 1598

MERKELIS PETKEVIČIUS (apie 1550–1608)

Gimė Vilniaus pavieta. Vilniaus žemės teismo raštininkas 1574–1608. Parengė ir paties įkurtoje spaustuvėje Vilniuje savo lėšomis išleido pirmą lietuvišką evangelikų reformatų knygą „Lenkiškas ir lietuviškas katekizmas“ (1598).

Merkelis Petkevičius, bajoras, vilnietis, Lietuvos evangelikų reformatų Bažnyčioje siekė įtvirtinti lietuvių kalbos vartojimą. Ragino namuose lietuvių kalba deramai mokyti tikėjimo tiesų, šviesti paprastus žmones jiems suprantama kalba. Mokyklą vadino ketvirta dalimi Bažnyčios.

„Žinodamas, kaip didžiai ir neatidėliotinai reikia lietuviško katekizmo, parūpinau iš vieno kito asmens giesmių vertimų ir išverčiau nemažą lenkiško katekizmo dalį mokantiems abi kalbas, tikėdamas įtikti ir paprastam žmogui.“

Merkelis Petkevičius, 1598

JOKŪBAS MORKŪNAS (apie 1550–po 1611)

Pirmasis lietuvių spaustuvininkas. Nuo 1592 leido knygas lietuvių, lenkų ir vokiečių kalbomis Vilniuje ir kitose Lietuvos vietovėse, knygrišystės meistras. Kristupo Radvilos dvariškis, aktyvus Vilniaus evangelikų reformatų bendruomenės narys.

Jokūbas Morkūnas parengė ir Vilniuje išspausdino pirmąją Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje evangelikų reformatų „Postilę lietuvišką“ (1600), manoma, kad pats ją išvertė į lietuvių kalbą, parašė pratarmę. Siekė, kad Bažnyčioje būtų vartojama lietuvių kalba.

„Idant per visą amžių savo gyvenimo garbintumėt ir šlovintumėt vardą Pono Dievo savo kožną čėsą, visokiuose geruose darbuose savo.“

Jokūbas Morkūnas, 1600